

Fecr Yayınları: 335

Tarihsellik
Nedir Ne Degildir?

Proje Editörü
Prof. Dr. Adnan Demircan

Bilim Dalı Editörleri
Prof. Dr. Adnan Demircan | Prof. Dr. Ahmet Keleş
Prof. Dr. Mahmut Çınar | Prof. Dr. Yaşar Düzenli

Yazarlar
Prof. Dr. Ergün Yıldırım | Doç. Dr. Şevket Kotan
Prof. Dr. Nevzat Tartı | Prof. Dr. Cemalettin Erdemci

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 13178)

Kapak ve Mizanpaj
FCR

Baskı ve Cilt
Şafak Matbaacılık
İvedik O.S.B. Matbaacılar Sitesi 1515. Sk. No: 53
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0312. 229 57 84
(Sertifika No: 16104)

1. Baskı: Aralık 2019

ISBN
978-605-7570-66-6

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mh. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 - Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

ERGÜN YILDIRIM
ŞEVKET KOTAN
NEVZAT TARTI
CEMALETTİN ERDEMCI

TARİHSELLİK
nedir?
ne değildir?

Ergün YILDIRIM

1965 yılında Elazığ'da doğdu. 1988'de İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Aynı Üniversite'de 1991'de yüksek lisansını, 1997'de de doktorasını tamamladı. 2009 yılında profesör oldu. 2009-2014 yılları arasında Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. 2015 yılında Marmara Üniversitesi'ne geçti. Halen Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Şevket KOTAN

1963 yılında Ağrı'da doğdu. 1978 yılında Muş İmam-Hatip Lisesi'nden mezun oldu. 1985 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olarak lisans eğitimini tamamladı. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı'nda başladığı yüksek lisans eğitimini 1994 yılında tamamladı. Aynı Enstitü'de 2001 yılında doktorasını tamamladı. Halen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda doçent olarak görev yapmaktadır.

Nevzat TARTI

1969'da Ordu/Kumru'da doğdu. 1986'da Tokat/Zile İmam Hatip Lisesi'ni bitirdi. 1991'de Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Yüksek lisansını 1994'te aynı üniversitede tamamladı ve aynı yıl Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne araştırma görevlisi olarak atandı. 1995 yılında Atatürk Üniversitesi'ne geçti ve 2001 yılında doktorasını tamamladı. 2004 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne geçti. 2008 yılında doçent, 2013'de profesör oldu. 2017'de Akdeniz Üniversitesi'ne geçti. Halen Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Cemalettin ERDEMCI

1966 yılında Pervari'de doğdu. İlkokulu kendi köyünde, orta öğrenimini Siirt İmam Hatip Lisesi'nde tamamladı. 1989 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra 1994 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak akademik hayata başladı. 1996 yılında yüksek lisansını, 2002 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde doktorasını tamamladı. 2008 yılında doçent, 2013'te profesör oldu. Halen Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir.

Sunuş

İslam tarihi, sosyal, siyasi, iktisadi, hukuki ve kültürel birçok farklı boyutuyla birlikte aynı zamanda canlı bir ilmî serüvenin de tarihidir. Müslümanların ilim yürüyüşleri, Hz. Peygamber (s) döneminden başlayarak Kur'an etrafında başlamış, sonraki dönemlerde sahip oldukları birikim ve kazanımlarına göre farklı alan ve disiplinler ortaya çıkmıştır.

Klasik dönemde, ilim insanlarından temel dinî alanlarda belirli bir düzeyde yetkinlik bekleniyordu. Buna rağmen erken dönemden itibaren, âlimlerin daha yoğun ilgi gösterdikleri ve çalışmalarını buna göre şekillendirdikleri alanlar ortaya çıkmıştır. Bazı âlimler ise birden çok alanda çalışmalar yapmış ve bu yönleriyle bilinmişlerdir. Elbette bir insanın her alanda yetkin olması mümkün değildir. Ancak öteden beri, âlim sıfatının hemen her konuda bilgi ve görüş sahibi olmayı gerektirdiği anlayış ve beklentisi bulunmaktadır.

Âlimlerin ilgi duydukları konularda savundukları görüşler arasında farklılıkların olması, insanın zihin dünyasının inşasındaki iç ve dış birçok etkene bağlı olduğu muhakkaktır. Farklılıklar, kişisel yaklaşımlardan kaynaklanabildiği gibi, âlimlerin yetiştiği ortamlar ya da aidiyetlerden beslenebilmiştir. Görüş ve yaklaşım farklılıklarını doğal görüp anlamaya çalışanlar olabildiği gibi, kendi inanış ve görüşünden başka görüşlere karşı daha az müsamahakâr olanlar da vardır. Ancak geçmişte İslam dünyasında görüş ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan polemik, tartışma ve hatta kavgalar, genellikle derin krizlere sebep olmamıştır.

İnsanın, farklılıklara arifane yaklaşımı muhafaza etmesi, hatta farklı düşüncelere sahip insanların kendilerini ifade etme haklarını kendi görüşünü ifade etme hakkı gibi değerli görmesi

önemlidir. Diğer taraftan ilmî hayatın, geçmişten geleceğe uzanan insanlık tarihi kadar eski bir yürüyüş olduğu da unutulmamalıdır. Bu yürüyüşte yokuşlar, zorluklar ve kolaylıklar olmuştur. İlimlerin tasnifi ve tanımlarla ilgili süreç de geçmişten geleceğe uzanmaktadır. Günümüzde yaşadığımız tecrübe, ilmî disiplinler arasında duvarlar örüldüğünü göstermektedir. Bunun farkında olan ilim insanlarının, bu sorunu aşma yönünde çaba göstermeleri önemlidir. Zira -ne kadar bağımsız hareket etmeye çalışsalar da- ilmî disiplinlerin ortak zeminlerinin olduğu bir vakıdır. Bu da kaçınılmaz olarak tedahüllere yol açmaktadır.

“Nedir Ne Değildir?” projesi çerçevesinde telif edilen elinizdeki kitapta, günümüzde sık sık tartışılan konular üzerinden ilmî disiplinlerin birbirleriyle ilişkileri, ayrıldıkları noktalar ve yöntem farklılıklarını göstermeye çalıştık. Aynı konuda, tefsir, hadis ve kelam olmak üzere üçü sabit, biri ise ele alınan konuya göre değişken olmak üzere dört ilim dalından dört uzmanın konuyu ele almalarını ortaya koymalarını istedik.

Bizi bu projeyi gerçekleştirmeye teşvik eden etkenlerden biri, son dönemlerde dinî konularda yapılan tartışmaların düzeyinin oldukça düşmüş olduğunu gözlemlememizdir. Nitekim dinî tartışmalara yetkin olan ya da olmayan herkes katılabilmekte, hatta çoğu zaman konuşması gerekenlere söz verilmemektedir. Bu proje ile bilim insanlarının, görüşlerini polemik ortamı olmadan sükûnetle anlatmalarına zemin oluşturmaya çalıştık.

Sonuç olarak, dinî konuların birçoğunda mutlak yargılarda bulunmak ve son sözü söylemek mümkün değildir. Herkes eteğindeki ortaya dökerek, okuyanlar ise bunları kritik edecektir. Doğru olanı budur. Geçmişte örneklerini gördüğümüz, ancak uzun süredir kaybettiğimiz, -ilim tarihindeki önemli gelişmeleri ortaya çıkaran- dinleme, anlama, yorumlama ve -gerekirse- karşı görüş inşa etme tavrını meşru bir hak olarak gören damarı tekrar ihya etmemiz zorunludur. Birbirimizi dinlemeye, birbirimize konuşma hakkı tanımaya çok ihtiyacımız olduğu ortadadır. Bunu, başkalarının dayatmasıyla değil, içimizden gelen insanın sesini gereği olarak yapmalıyız. Yüce Allah'ın bize kul olarak ta-

ındığı hakkı, beşer olarak birbirimize çok görmememiz gerekir. Tarih boyunca bunun aksine davranan insanlar bulunmuşlarsa da bunların hayırla yâd edilmedikleri muhakkaktır.

Proje, Müslüman bilim insanlarının, birbirlerini dışlamadan, ötekileştirmeden ve tekfir etmeden görüşlerini ortaya koyabilmelerinin imkânsız olmadığını bir kez daha göstermiştir. Okuyucu, bilim insanlarının birikim ve yaklaşımlarına dayanan görüşlerden dilediğini seçmekte özgürdür. Dilerse farklı görüşlerin kendince kabul edilebilir taraflarını alarak başka bir sentezle yeni bir yol da açabilir.

Projenin bize gösterdiği önemli bir gerçek de ilim insanlarının aynı ya da benzer nassları kullanarak farklı sonuçlara ulaşabildikleridir. Nassların aynı olması, görüşlerin aynı olması sonucunu doğurmayabiliyor. Bu da yorum ve içtihad imkânından doğuyor. Nass tek olsa da onu yorumlayan insanlar farklıdır. Rivayetleri esas aldığımızda kaynak çeşitliliği de kaçınılmazdır. Ancak burada da öznel yorum devreye girmektedir. Bu ve benzeri etkenlerden dolayı görüşler arasında farklılıklar olması anlaşılabilir.

Projenin bize bir kez daha hatırlattığı üzere tefsir, hadis, kelam, fıkıh ve dinî ilimler, hatta başka disiplinler, birbirlerinden bağımsız değildirler. Bu durum, hem bilim dalları arasındaki tedahülleri hem de uzaklaşmanın doğurduğu mahzurları dikkate alarak bilimsel tasniflerde yeni denemeler yapılmasını gerekli kılmaktadır.

“Nedir Ne Değildir” üst başlığı ile ele aldığımız cihad, evrim, hilafet, kabir hayatı, kader, mucize, İsa'nın dönüşü ve mehdilik, şefaet, şeriat ve tarihsellik konularında kaleme alınan bölümlerin yazarları belirlenirken, özellikle belirli bir görüşü savunanlar öne çıkarılmış değildir. Kitaplar okunduğunda tercihin ideolojik değil bilimsel yetkinlikle ilgili olduğu görülecektir. Elbette ülkemizde ele alınan konularda yazabilecek birçok ilim insanımız vardır. Burada tercih edilen isimlerin hiçbiri alternatifsiz değildir. Ancak sınırlı sayıda ilim insanının katkısıyla ortaya çıkan bu projede bazı isimleri tercih etmek kaçınılmaz olmuştur. Böylece projenin hedefleri doğrultusunda dört alan editörü, birbirlerinden bağım-

sız olarak yazarlarını belirlemiş; proje yürütücüsü, yazarların isimlerini belirlemede alan editörlerinin nihai kararlarına müdahalede bulunmamıştır.

Tefsir, hadis, kelim ve diğer alanlarla ilgili dört alan editörünün yanı sıra proje editörünün de okuduğu, farklı ilim insanları tarafından kaleme alınan yazıların ilmî sorumluluğunun yazarlara ait olduğu açıktır. Hem proje yürütücüsünün hem editörlerin hem yayınevinin hem de aynı projede yer alan diğer yazarların, herhangi bir yazıda yer alan bir görüşten ya da bilimsel yaklaşımdan sorumlu olmadığı gibi, bunu paylaşma veya karşı olma hakkı vardır. Görüş ve yorumların, yazarların ilmî ve kişisel tercihlerini ifade ettiğini burada bir kez daha vurgulamayı gerekli görüyoruz.

Projemize katkıda bulunan başta alan editörlerimiz Prof. Dr. Ahmet Keleş, Prof. Dr. Mahmut Çınar ve Prof. Dr. Yaşar Düzenli olmak üzere yazarlarımıza teşekkürlerimi arz ediyorum. Telif edilen on kitabı yayımlayarak projemizi destekleyen Fecr Yayınları ailesi ve kitapların tamamını okuyarak redaksiyonunu yapan değerli Rufe Tiryaki ayrı bir teşekkürü hak etmektedir.

Çalışmamızın, ülkemiz insanının zihni dünyasının inşası, dinî hayatı ve ilmî çalışmalara müspet katkı sağlaması temennisiyle...

Adnan DEMİRCAN
Proje Yürütücüsü

İÇİNDEKİLER

I. Tarihselciliğin Hermenötik Seküler ve Sosyolojik Temelleri

Nedir Ne Değildir?	11
Giriş	13
A. Kavramsal Çerçeve: Tarih Tarihsel ve Tarihselcilik	14
B. Tarihselciliğin Hermenötik Seküler ve Sosyolojik Temelleri Nedir?	21
1. Alman Tarihçi Okulu: Pozitivizme Karşı Meydan Okuma ve Tin Bilimleri Alternatifi	21
2. Tarihselciliğin Hermenötik Temelleri	31
C. Tarihselciliğin Hermenötik Seküler ve Sosyolojik Temelleri Ne Değildir?	40
1. Sekülerizm ve Mitolojisizleştirme Projesi	40
2. Rölativizm Sorunu ve Bilgi Sosyolojisi	47
3. Post-modern Tarihselcilik	54
Sonuç	59

II. Kur'an Bağlamında Tarihsellik Nedir Ne Değildir?

Giriş: Kur'an ve Tarihsellik Tartışmaları	63
A. Kavramsal Çerçeve: Tarih Tarihsellik ve Tarihselcilik	74
1. Tarihsellik	74
2. Tarihselcilik	75
3. Tarih	76
B. Kur'an Perspektifinden Tarihsellik Nedir?	79
1. Tarihsel Bir Olgu Olarak Kur'an	79
2. Bir Dil Hadisesi Olarak Kur'an	81
3. İlahî Vahiy Olarak Kur'an	85
C. Kur'an Perspektifinden Tarihsellik Ne Değildir?	95
1. Felsefi Açıdan İslam Tarihselciliği	101
2. Tefsir Usulü Açısından İslam Tarihselciliği	109
Sonuç	134

III. Hadis ve Tarihsellik Nedir Ne Değildir?	141
Giriş	143
A. Hadis ve Tarihsellik İlişkisi Nedir?	145
1. Hadisin Tarihsellik Kavramı ile Tanışması	145
2. Tarihsellik Lafzına Temkinli Yaklaşım	149
3. Sünneti Çağa Taşımak	154
4. Kronoloji ve Tarihsellik	160
5. Tikel/Tarihsel - Tümel/Evrensel İlişkisi	161
B. Hadis ve Tarihsellik Ne Değildir?	164
1. Tarihsellik Din-İman Meselesi Değildir	164
2. Tarihsellik Geçmişten İbarettir Değildir	166
3. Tarihsellik Geçersizlik Anlamına Gelmez	168
4. Geçmişin Şimdinin ve Geleceğin İnşası Değildir	171
Sonuç	172
IV. İslam Düşüncesinde Tarihselcilik Nedir Ne Değildir? ..	175
Giriş	177
A. İslam Dünyasında Tarihselcilik ve Tarihselciler	182
B. İslam Düşüncesinde Tarihselcilik Nedir?	187
1. Uluhiyet	187
2. Nübüvvet	193
3. Mead	194
C. İslam Düşüncesinde Tarihselcilik Ne Değildir?	199
1. Tarihselcilerin Gelenekten Referans Bulma Çabaları	199
2. Tarihselcilerin Kur'an Metniyle İlgili Bazı İddiaları	202
Sonuç	212
Bibliyografya	215
I. Tarihselciliğin Hermenötik Seküler ve Sosyolojik Temelleri Nedir Ne Değildir?	215
II. Kur'an Bağlamında Tarihsellik Nedir Ne Değildir?	216
III. Hadis ve Tarihsellik Nedir Ne Değildir?	219
IV. İslam Düşüncesinde Tarihselcilik Nedir Ne Değildir?	222
Dizin	225